

משקפיה ונולדו קצת

רות נבו

להרים כמויות אגדיות של קמח וסחורות אחרות על גבו במחסן הסיטונאי שבו עבד. להורי אמי היו קצת יותר אמצעים. הייתה להם מכולת בעיירה קטנה בחבל Orange Free State. הורי אבי ושתי אחיותיו הצליחו לצרף פרוטה לפרוטה כדי לשלוח אותו ללמוד רפואה באדינבורג, שבעולם האנגלוסקסי בימים ההם הייתה מְפָה של הסטודנטים לרפואה.

אבא התמחה בהרדמה באוניברסיטת ג'ונס הופקינס, ולימים היה אחד המרדמים המובילים בדרום אפריקה, מייסד אגודת המרדמים ונשיאה ויוזם של חידושים רבים במקצוע החדש יחסית. כאשר עדיין היה רופא

בית המשפחה ביוהנסבורג

רות ואחיה, 1928

אני גדלתי בבית אמיד. אבי עבד שעות ארוכות בבית החולים הכללי ובפרקטיקה פרטית והיה מרצה בבית הספר לרפואה באוניברסיטה. כאשר בני המעמד הבינוני הלבן היה יכול להרשות לעצמו משרתים: טבחית ושני 'נערים' - כך כונו המשרתים האפריקנים. שניהם היו משבט זולו. אחד מהם היה קצת קודר ונוצרי אדוק - זכור לי עד כמה התרגש מהיותי בירושלים. האחר, צ'רלי, היה פאגאני עליו, ובחדרי המשרתים שבחצר האחורית שלנו ניהל 'קליניקה' משלו לרפואת כשפים, והיו שם עצמות, אבקות מסתוריות וכדומה. שניהם היו מסורים מאוד לאבא. הם עבדו במשמרות של שניים או שלושה חודשים. כל אחד בתורו היה נוסע לבית המשפחה שלו בטרטוריה השבטית. שם הם היו בונים או מתקנים את הבקתות ועוזרים בקציר ובשאר עבודות

אבי הגיע ליוהנסבורג מליטא בן עשר, בשנת 1902. בארכיון של מה שהיה The Poor Jews Temporary Shelter בלונדון גילה לא מכבר בן-אחי תעודה מדצמבר 1901 בדבר הגעתם של בני משפחת ויינברן לדרום-אפריקה מעיר נמל בלטיבה בספינה Galeka. אבי ושלושת אחיו מופיעים ברשימה עם בני דודים הרשומים "מוזיקאים". תיאור זה מאשר את האמונה הרווחת במשפחתנו שסבא השתייך לקבוצת

כליזמרים ושהגנים שלו מסבירים את הכישרונות המוזיקליים שמופיעים מדי פעם בפעם במשפחה המורחבת. אף תעודת הלידה של אבי נתגלתה לא מכבר בארכיון העירוני של העיר רקישק שבליטא.

נדמה לי שהתגליות האלה של ימי האינטרנט מרגשות במיוחד את דימונם של בני דורי. קודם לכן סבורים היינו שנעלמו המקורות הרשומים של הורינו ואבדו עקבותיהם באירופה שאיננה קיימת עוד. אמי נולדה בדרום-אפריקה להורים שעזבו את אוקראינה דור אחד קודם לכן, ולפני הגירתם לדרום-אפריקה התיישבו באנגליה. שפת האם

רות והוריה, 1932

שלה הייתה אפוא אנגלית. בחבל הארץ הצחיח והמדברי שבו נולדה, The Orange Free State, הייתה אהבתה נתונה לרומנים האנגליים הגדולים של המאה ה-19. עדיין שמורים עמי הרומנים האלה שקראה במהדורות Everyman הישנות.

אף שאבי דיבר יידיש בביתו, בבגרותו נשאר לו רק אוצר המילים של הילדות, והוא קרא ספרים של סופרים יידיים בתרגום לאנגלית. מלבד עבודות היסטוריות וביוגרפיות שאהב היו יצירות הספרות היחידות שקרא רומנים יהודיים.

"איך אני יכול להיות בטוח שדבר בדוי קולע לאמת?" היה אבי שואל. את היצירות היה יכול לבחון, כך סבר, מתוך חוויותיו שלו. ואולי אני נעשיתי מורה לספרות מתוך צורך שלא סיפקתי בחייו של אבי - לשנות את דעתו בעניין האמת בספרות, אכן סוגיה סבוכה למדי.

כשאר המהגרים מאירופה המזרחית בימים ההם נאבקו הורי אבי קשה לפרנסתם. סבי היה כנראה גבר גדול מידות וחזק מאוד, ויכול היה

ריקוד של שבט זולו - מופע משכר בקצבו, ביופיו ובעצמתו - בחזרה לקסרקטין של המכרה; ידידתי ההודית שאתה סיימתי זה עתה שיעור באוניברסיטה (המקום היחיד ביוהנסבורג שבו יכולנו לשבת יחד ולאכול יחד) הולכת לתחנת האוטובוס לשחורים כאשר אני יושבת על הספסל שאסור לה להשתמש בו ומחכה לאוטובוס הלבן שלי; שכונת העוני הארעית שבשולי העיר - פחונים מרופטים ומגורים עשויים מקרטונים ושק, ורפש מכסה את הרחוב.

דיוקן אישה, 1990

עזבתי את דרום-אפריקה בשנת 1947, בדיוק לפני שהשתנה המשטר. ה'אפרטהייד', כפי שקראו לזה, נעשה גרוע הרבה יותר, מחמיר ונוקשה. שחורים גורשו משכונות שגרו בהן במשך דורות. אחר כך נאסרה עליהם לגמרי לינה בערים, והם נאלצו לנסוע שעות לעבודה ולעמוד בתורים ארוכים לרכבות דחוסות. בוטלו זכויות הבחירה שקודם זכו להן הצבעונים וההודים. 'חוקי הגזע' מיסדו חינוך מופרד ודיפרנציאלי. רק עבודת כפיים הייתה מותרת לשחורים, ונאסרה עליהם כל עבודה שדרשה השכלה כלשהי. נאסרה רכישת אדמה. הברוטליות של המשטרה פרחה. מתנגדים פוליטיים לבנים קיבלו תשעים יום מאסר מנהלי, ועוד תשעים יום אחרי יום של שחרור, וחוזר חלילה. ובסוף בא הטרסנפר לאוטונומיות כביכול של הבנטוסנים. לרובם היה חסר בסיס כלכלי, ולכן נאלצו התושבים המובלים אליהם לחפש עבודה כעובדים זרים במולדתם. הפחדים והפצעים של המדוכאים שאני הכרתי החווירו בהשוואה לאלה. ואז בא שחרורו של מנדלה והחלו השנים הראשונות של דרום-אפריקה החדשה.

אומרים שזיכרונות ילדות לעולם אינם עוזבים את נפשו של אדם. היום הזיכרונות מדרום-אפריקה ממלאים אותי צער גדול, כי הנה מה ששנאתי כל כך, שהרגשתי כעלבון אישי - הכוחנות והארוגנטיות של האדנות - עולות באוב כאן בארצנו.

בשנים ההן למדתי לתואר ראשון באוניברסיטת Witwatersrand, אוניברסיטה ליברלית ופתוחה שהתנגדה לאפליה ושימשה מעוז

רכיבה - תחביב חיים

חקלאיות. צ'רלי לא ידע קרוא וכתוב, אך בשנות בצורת היה משגר מכתבי חירום כתובים בידי סופר כדי לבקש חיטה, סוכר ועוד מיני מצרכים למילוי המחסור שסבלו ממנו בני השבט.

לג'סי הצעירה, הנערה ה'צבעונית' [מגזע מעורב] שעליה הוטל הטיפול בי ובאחי, הייתה אולי ההשפעה המעצבת ביותר עליי בילדותי. בכל לבה הייתה כמהה להיות לבנה ולהתחתן עם גבר לבן. היא הייתה נערה יפה בעלת ארשת פנים אירופית וגון פנים בהיר. הייתה מחליקה את

תלתלי שערה, וכשיצאה התאפרה בצבעים בהירים. וכך כמעט הצליחה להיראות לבנה. הגזענים טוענים במקרים כאלה שהם יודעים את האמת, אך לא היו חסרים לה מחזרים לבנים. הטבחית, גם היא 'צבעונית' אך כהה מאוד, הייתה אומרת לה: "אל תצאי עם הפושטקים האלה. גבר בעל מעמד שמוכן לצאת אתך לא בדיוק חושב על נישואים. לכי עם שחור הגון, גבר טוב שיטפל בך וישא אותך על כפיים כמלכה." אבל לא היה אפשר לשכנע את ג'סי, ולימים הלכה לה עם שוטר לבן ל-Natal, החבל הליברלי. שם באפרטהייד הרך יותר ששלט לפני שעלתה המפלגה הלאומנית לשלטון בשנת 1947 הורשתה הכנסייה האנגליקנית לחתן זוגות מעורבים.

איני יודעת אם אמנם הם התחתנו לבסוף, כי זמן קצר אחרי שהלכה נותק הקשר בינינו. אני חוששת שלא. אבל מסיפורים שהייתה ג'סי מספרת לי שנים לפני שבגרנו שתינו ועזבנו את הבית הכרתי את הפנטזיה שלה - הכמיהה, התקווה והחששות.

הייתה לה ידידה, כך סיפרה

לי, שנישאה לגבר לבן נפלא, והשניים הלכו לגור בבית קטן בשכונה לבנה. השכנים היו ידידותיים וקיבלו אותם בסבר פנים יפות, הביאו לה מתנות לחנוכת הבית, הזמינו אותה לתה. היא החליטה לערוך מסיבת תה משלה לשכנים. אפתה עוגות, סידרה את הבית, הוציאה את הכלים הנאים שקיבלה לחתונתה. השכנות באו והמסיבה הייתה בשיאה כשלפתע צלצל הפעמון. היא פתחה את הדלת והצטמררה לראות אישה עומדת שם בדריכות. אימא שלה, אמה השחורה. בתושייה עילאית משכה את אמה למטבח, הלבשה עליה סינור, נתנה בידיה מגש עם עוגיות ושלחה אותה לסלון לשרת את האורחות.

בגיל העשרה שלי, כאשר כתבתי שירים וסיפורים, זה היה הסיפור הראשון שכתבתי. הסיפור הזה והמשתמע ממנו רדפו אותי שנים רבות, וכך גם דימויי השפלה רבים אחרים: קבוצת אסירים מובלת לעבודה והם כבולים בשלשלות; משגיח חמוש מוביל להקת כורים אחרי מופע

האב ליד מכוניתו (שנות העשרים)

הדמויות שהזינו את חיפוש הזהות שלי בגיל ההתבגרות היו אף הן קשורות בדוקטרינות – אנה פרנק הקרבן מזה וחנה סנש הגיבורה מזה. מכל מקום, העלייה לישראל התחילה להיראות כהתגשמות כל שאיפותיי, ופלסטינה כמגדל האור המסמל תשובה לכל הדיכויים.

בגלל מותה של אמי והיעדרותו הממושכת מהבית של אחי הסכמנו שאדחה את עלייתי ארצה ואמשיך את לימודיי במקום מסוכן פחות מישראל, באנגליה. מוטב לך, אמר אבי, להתקדם לקראת מ"א. אם רצונך בקריירה אקדמית בישראל. לכן נסעתי לאנגליה, קודם לאוניברסיטת לונדון ואחר כך לאוניברסיטת קמברידג'. העדפתי את קמברידג' מפני שהיו לי שם ידידים, ובהם דורותיאה קרוק־גלעד. היא עלתה לישראל בעקבותיי ולימים הייתה חברת האקדמיה. אבל סבלנותי באנגליה פקעה, ובשנת 1950 הגעתי לישראל ובאמתחתי תזה בלתי גמורה. סיימתי את כתיבתה בירושלים, בגזוטרסה של חדרי במלון, כאשר חיכיתי לפתיחת האולפן שהבטיחה לי הסוכנות בקיבוץ משמרות.

האולפן בקיבוץ היה התגלמות של קיבוץ גלויות. רוב התלמידים היו סטודנטים צעירים מעירק, והיו גם כמה צ'כים, הונגרים ופולנים – אודים מאש ממחנות העקורים באירופה. כמה מהעירקים וגם המורה לכימיה בקיבוץ ידעו קצת אנגלית, אך כל התקשורת בינינו הייתה חייבת להיות בעברית או לא הייתה כלל.

בנגב, 1987

המתלבט, 2000

לשוויוניות. אמנם היו בה רק מעט סטודנטים שחורים, אבל היו. וגם חוג למוזיקה אפריקנית היה בה, ומחקר של השפות האפריקניות הרבות. פעם היה נשיאה פרופסור לפסיכולוגיה אציל נפש שיחד את חייו להמצאת מבחן אינטליגנציה לכניסה לאוניברסיטה שלא יעניק יתרון ללבנים בגלל אסוציאציות וחומרים תרבותיים. אומרים שהצליח כל כך עד שאת המבחן שלו עברו רק השחורים! ואולי זאת אגדה מלפני ימי האפליה המתקנת.

ימי מלחמת העולם עברו עלינו בשקט יחסי. כמובן, דאגנו לחיילינו בחזית בצפון אפריקה ובאיטליה – רחוק מכדי לצפות שיגיעו לחופשת בית. אחי התגייס בשנת 1940 ושירת חמש שנים במדבר המערבי ובאיי יוון. כשנפל האי קוס היה אבי משוכנע שאחי נפל בשבי והתענה חודש (בלי לספר לאמי), עד שקיבל את המכתב המרגיע. והיו קבוצות נאציות מקומיות שהתפרעו ואיימו. אך בסך הכול היה המרחק מסך שהגן עלינו פיזית ונפשית מפני נוראות אירופה. כמו בכל העולם היינו מרותקים לשידורי הרדיו, אך לא ידענו הרבה על רדיפת היהודים מלבד הידיעות המשודרות. ואף על פי כן, כשם שהגיבה אמי לליל הבדולח בלימוד עברית בפעם הראשונה בחייה, כך התעוררתי אני ליהדותי ולציונות בעקבות מאורעות המלחמה.

לא קיבלתי חינוך יהודי פורמלי, לא ציוני ולא דתי. סבתי הייתה אדוקה וצדקת, אבל אבי, בעודו סטודנט, אימץ ללבו רציונליזם השכלתי ליברלי ונעשה הומניסט חילוני בלתי מתפשר. טקסים ופולחן היו לו לזרא, אך המוסר היהודי של גמילות חסדים וצדקה דיבר אל לבו הטוב, וכל חייו קיים מצוות שבין אדם לאדם הלכה למעשה. ברעיון הציוני הוא תמך, ותעיד על כך הקופסה הכחולה המפורסמת של הקרן קיימת שעמדה תמיד במטבחנו. עם זה הוא היה חוזר באירוניה העצמית המחויכת האופיינית לו על הגדרת הציוני – יהודי שמשלם ליהודי אחר לשלוח עוד יהודי לעלות לישראל – והיה ספקן גדול בעניין כוחה של ישראל להתקיים בים העוונות הסובב אותה או להגיע לביסוס כלכלי ראוי.

למרות החששות הוא השלים עם רצוני לעלות ארצה, ואפילו על חשבוננו. מאחר שאמי נפטרה ואחי עבר ללמוד באנגליה, הייתה העדרותי משאירה אותו לבד בדרום אפריקה. גם על כך הגיב בהומור: "אלפיים שנה חיכינו. מדוע זה היה צריך לקרות לי?"

השואה חלחלה לתודעתי לאט לאט, אם כי באינטנסיביות הולכת וגוברת ככל שרבו הידיעות. כל מה שקראתי השפיע עליי. זכור לי היטב 'Palestine Land of Promise', ספרו של לאודרמילק שממנו צמח לימים המוביל הארצי. חזונו בדבר הפרחת השממה שימש קוטב נגדי ל'ספר החום של היטלר', אחד הראשונים שתיאר את זוועות הנאצים.

הגן, 1987

בתקופתנו פרחה ביקורת הספרות. אסכולה רדפה אסכולה ודחקה את קודמתה. במרוצת הזמן נעלמה השלמות האורגנית של היצירה כיעד והוחלפה בטקסט כסממן של תנועות ומניעים של החברה. היה מעניין לעקוב אחר התאוריות למיניהן, אך אני נשארת נאמנה לעקרונות החפץ העשוי היטב. מה שתמיד שבה את לבי היה סוד שפתה של השירה, שילוב רכיביה, והקסם שבתחבולות הלשון היכולות – מי יודע כיצד – להפוך מילים לכלי ביטוי בלתי נשכח.

ואמנם השירה ותחבולותיה ותחבולות מבקריה סיפקו לי חומר למחשבה וחומר למחקר וחומר להוראה מלוא חופניים. ולעת צרה מפלט. בתקופת מלחמת יום הכיפורים יכולתי למצוא לעצמי שמץ של מרגוע רק במלאכת תרגום השירה. תרגומתי לאנגלית 'שירים נבחרים של ביאליק', והם הופיעו בשנת 1981. אחר כך תרגמתי את 'מסעות בנימין האחרון מטודלה' של יהודה עמיחי, ידידי הטוב ובעבר סטודנט שלי, ושיר ארוך זה פורסם בשתי מהדורות בשם Travels, בשנת 1986 ובשנת 1990.

כך חלפו השנים. המחקרים גדלו ונעשו ספרים. ילדי גדלו ונעשו – למרבה החרדה – חיילים, ולימים בעלי משפחות ואבות לילדים. הסטודנטים גדלו ומקצתם נעשו עמיתים יקרים. מאמריהם רבו והופיעו בכתב העת HSLA - Hebrew University Studies in Literature and the Arts - שערךתי במרוצת חמש-עשרה שנה. כשהגיע זמני לפרוש פניתי לנושא שמשך את לבי מאז ומתמיד, אהבתי הראשונה, הציור.

את רגע הברית שלי עם הציור אני זוכרת היטב. הייתי ילדה קטנה, ובבוקר שטוף שמש אחד יצאתי לגינתנו. השמש הדרום אפריקאית הבוקת זרחה והכתה בפרח 'כובע הנזיר' במלוא עצמתה. בכל מאודי

כעבור חמישה חודשים יכולתי לקרוא מתוך צירוף אות לאות, וקראתי בפעם הראשונה ספר של סופר ישראלי בעברית – 'רוח גדולה באה' מאת יואל פלגי. למרות הקצב האטי של קריאתי יכולתי להבחין בפשטות, בצניעות ובגילוי הלב של הסופר והתרשמותי מאוד. כאילו נפתח לפני העולם שעליו חלמתי. שאפתי להתמסר ללימוד עברית ככל הנדרש כדי שאוכל ללמד עולים חדשים אחרים, ולא רציתי לקבל את ההזמנה להצטרף לחוג לאנגלית באוניברסיטה ששיגר אליי ראש החוג פרופ' מנדילוב, שאותו כבר פגשתי באנגליה. מי ששכנע אותי לעשות זאת, למרות רצוני ללמוד עברית כהלכה, היה בעלי לעתיד. הוא טען שאלמד עברית במוקדם או במאוחר, שיש די אנשים שיכולים ללמד עולים חדשים ומעט מאוד אנשים שמסוגלים ללמד אנגלית ברמה אוניברסיטאית, ושחובתי המובהקת כציונית טובה לעשות זאת. ומיד הוא ניגש להכין בעצמו תכנית לימודים לשיפור העברית שלי בבית. זכורני שהתכנית התחילה ב'ספר האגדה' של ביאליק וב'פואמה הפדגוגית' של מקרנקו. שנים רבות אחר כך היו ידידנו צוחקים ומשתעשעים מהמילים הגבוהות שהייתי מפזרת בשיחותיי, כגון 'רוח זלעפות' או 'זאטוט' (כשנולד בכורנו). ובכל זאת נראה שהמתודה שלו נשאה פרי כלשהו. בתוך שנה-שנתיים כתבתי כמה מאמרי ביקורת בעברית לפי הזמנתו של שלמה גרוז'נסקי, עורך כתב העת 'אכסניה'. כתבתי על 'דרך גבר' של יגאל מוסנזון ועל 'חדוה ואני' של אהרון מגד ולימים על 'אגף הסרטן' של סולז'ניצין. היום לא הייתי מעזה לעשות זאת, כי עד היום לא הספקתי ללמוד עברית כהלכה.

נישאתי בשנת 1952. נתן ואני נפגשנו בפעם הראשונה עוד לפני שנסעתי לקיבוץ. היו אלה ימי הצנע ושנינו היינו אוכלים ארוחת צהריים צנועה למדי ב'תנובה' ברחוב הרב קוק. הוא לימד אז באליאנס ואני גרתי קרוב. התיידדנו, אך נסעתי לקיבוץ ולא עלה על דעתנו שניפגש שוב. רצה המקרה וכשחזרתי מהקיבוץ ביקרתי זוג עולים מדרום-אפריקה, בני מכרים של הוריי, ושם פגשתי את המורה לעברית של ילדיהם. והנה שוב נפגשנו, הידידים הוותיקים מ'תנובה'.

שנים רבות לימדתי ספרות אנגלית בהנאה רבה. פרופ' אדם מנדילוב ניהל את החוג בחביבות ובחכמה והיינו צוות של ידידים. נשלחתי ללמוד לדוקטורט באנגליה, וממהמחקר שעשיתי בספריית המוזאון הבריטי – בחדר הקריאה העגול המפורסם שעכשיו הוא 'החצר הגדולה' הפיפייה – צמח ספרי הראשון, 'שירים על ענייני דיומא' (Poems on Affairs of State). נושאו היה התפתחות הסגנון הסאטירי אצל המשוררים הליריים שבעת צרה (מלחמת האזרחים) נחלצו לכתובת שירה פוליטית. נעמו לי דברי השבח של ההיסטוריון האנגלי הידוע כריסטופר היל, כי מעולם לא ראיתי את עצמי מי שיכולה להאיר עיני היסטוריונים בטריטוריה שלהם. ואמנם זאת הייתה העבודה היחידה שעשיתי בטריטוריה הזאת.

עיקר עיסוקי במרוצת השנים היה בשקספיר ובשירה של המאה השבע-עשרה ושל המאה העשרים. השתייכתי לאסכולת 'הביקורת החדשה', שהייתה המובילה בימים ההם ובזמן האחרון נדחקה מבכורתה. לפיה יש להעדיף ניתוח רכיבים אסתטיים, צורניים ומבניים של טקסט ממחקר בהקשר ההיסטורי שלו; הקוהרנטיות הפנימית של היצירה המיוחדת והחד-פעמית, 'החפץ העשוי היטב', היא הלז של עבודת הביקורת והפרשנות.

תערוכות ייחודיות בבית האמנים, בתאטרון ובכמה גלריות בירושלים. האקדמיה למדעים והאוניברסיטה העברית כיבדו אותי בתליית ציוריי במשכנן.

נושא תערוכות האקוורלים בבית האמנים בשנת 2000 היה נופים, בייחוד נופינו ההולכים ונעלמים מתחת לבניין ולכביש. בפתיחה ציטטתי את סזן: "כל מה שאנו רואים נמוג ונעלם, הלא כן? הטבע לעולם קיים אך הופעותיו משתנות תמיד. תפקידנו כאמנים הוא להביע את הרגש העולה בנו לנוכח נצחיות הטבע בד בבד עם תפיסתנו את מראותיו החולפים." והוספתי: "מה טוב אותנו ואינו חולף? אדמה ומים ועננים, הטקסטורות של הר ושדה, אור וצל. אם ציור משמעו לחגוג, האין משמעו גם להתאבל?" שנים רבות של קריאת שירה לירית הביאו אותי למסקנה שהשירה הלירית במיטבה נועדה להיות נוסטלגית, לבטא אבדן באמצעות תיאור הדבר האהוב שאבד או באמצעות מעין קינה על אבדנו. ואם כן, פנייתי לציור איננה שבר אלא המשך בדרכים אחרות בהתמודדות האנושית עם האבדן. כאשר התאלמנתי לפני כשלוש שנים איבדתי את ידידי הטוב ביותר והאוהד הנלהב ביותר של הרפתקאותיי בציור. שנתיים לא יכולתי לצייר, אך אני יודעת שמעט מאוד דברים בעולם היו עשויים לשמח אותי יותר מהמשך דרכי בציור.

רצייתי לתפוס את הצבע הנפלא שנגלה לי, לאחוז בו, לספוג אותו לתוכי, להנציחו. רצתי להביא את קופסת צבעי המים של בית הספר. הנחתי כתם כתום על הנייר, הבטתי בו ופרצתי בבכי. כי כמרחק מזרח ממערב היה הכתם החיוור שלי מהזהר שחוויתי. מאז לא עזבה אותי הכמיהה לאחוז ביפי העולם ולרשום אותו. רצייתי ללמוד ציור כשסיימתי את בית הספר, אך נסחפתי בדרך המקובלת עם חבריי לאוניברסיטה. ורק כאשר התחלתי להתפנות מעט יכולתי להתחיל לממש את החלום, קודם כציירת חובבת, ועם פרישתי המוקדמת – בעיסוק מלא. למדתי אצל יצחק ימין, אצל יוסף הירש, אצל כמה ציירות צעירות במוזאון ישראל וב-The Art Students League בניו יורק בכמה חופשות קיץ. מכל מוריי השכלתי אולי הכי הרבה מידידתי הציירת רות לבין. בהשראת עבודתה למדתי שהציור איננו תיעוד אלא פירוש של המציאות. גם באמנות למדתי לעבור מההיסטוריה אל הפואזיה, לשחרר את שפת הצבע והקו מתלות בלעדית באקטואליה ולהעדיף את הבלתי אמצעי והמאולתר מן המתוכנן. משנת 1989 אני חברה באגודת הציירים והפסלים הישראלית. מאז התערוכה הראשונה שלי בשנת 1987 זכיתי להציג בשש

לא מכבר ראתה אור החוברת של רות נבו "ימי קדם - ימים שעל לוח לבנו" ובה אקוורלים ורישומים של נופי המקרא

בהקדמה לחוברת זו היא כותבת: כל תמונות הנוף האלה צוירו באוויר הפתוח – בנגב, בהרי יהודה, או בגליל – במקום שבו נפילה פלאית של האור או גילוי פתאומי של מרחב קסום שבו את דמיוני. בטיילי במקומות האלה תמיד הייתי מצוידת בערכת נסיעה קטנה של צבעים ובבלוק דפים בגודל של גלויה, כדי שאהיה מסוגלת לתפוס כל הזדמנות שיציעו הנוף ומזג האוויר. קנה המידה הזעיר היה חשוב בעבורי, שכן נראה היה לי שהגביר ולא דווקא הקטין את היכולת לרמוז על חלל גדול יותר, על מרחק גדול יותר, על ממדים גדולים יותר. כמו כן תמיד הוקסמתי מסוגלת האקוורל בציורי נוף להחיות פיסת חלל שלמה באמצעות כמה כתמים ומריחות של פיגמנט. בהתמקדותי ברושם הוויזואלי של הנוף שנגלה לעיניי, כמו גם במשימה של שחזור רושם זה בציור, לא הייתי ערה במיוחד לאתרים בתור

שכאלה, ובמרבית המקרים חשבתי עליהם במונחים של שמותיהם היום. רק לאחר שהושלמו הציורים גיליתי מחדש את האתרים המקוריים שהופיעו בהם, ומטרת – לתפוש את היופי של הארץ שבה התהלכתי – נתעשרה בעוד ממד. כאשר גיליתי את זהותם העתיקה של אתרי הציור שלי היה זה כאילו בדרך מוזרה, כיוון שהכול השתנה מאז נקראו המקומות האלה בשם: הזמן קפא, ואני הייתי באותו היום באותה נקודה עצמה שבה ניבא יחזקאל שפע של דגה בים המוות או בנקודה שבה ציווה יהושע על השמש לעמוד דום. זו כמובן אמת פואטית ולא מילולית שאני מייחסת לפסוקים שאני מצרפת לנופים. כי רק מקצת המקומות ניתנים לזיהוי של ממש – עין גדי, הכינרת, הר החרמון. השאר, שאינם מוגדרים באופן ספציפי, גם הם קשורים לעבר שנעלם ואיננו אך קיים בדמיוננו.

"ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח 8)